

„Tegu mūsų Tautos milžinų žygiai būna mums visiems prasmingo, šviesaus gyvenimo pavyzdys, įrodantis, kad didžiausias ir niekad nesenstantis žmogaus turtas yra ne godžiomis savanaudžių rankomis sužarstyta aukso krūvos, o proto ir dvasios galiomis sukaupti mokslo lobiai, nesutepta garbė, rami sąžinė ir neįsėstanti meilė Tėvynei“.

Jonas Avyžius

Tautos ir jos iškiliausių Asmenybių istorija turi kaip malda būti kartojama. Tik tada ji įgaus į sielą. Apie Stasį Lozoraitį esu ne kartą rašiusi „Lietuvos aide“, „Mokslo Lietuvoje“, „XXI amžiuje“. Dabar jau yra išleistos ir knygos apie jį: prof. Vytauto Landsbergio „Pusbrolis Motiejus. Knyga apie Stasį Lozoraitį iš jo laiškų ir pasisakymų“ (V., 2002); „Gyvenimas – Lietuva. Daniela ir Stasys Lozoraičiai /Sud. Asta Petraitytė-Briedienė (V., 2015), apie jį rašoma ir monografijose Astos Petraitytės-Briedienės „Lietuvos diplomatinės tarnybos šefas Stasys Lozoraitis (1940-1983)“ (V.,2012) bei „Diplomatas Par Excellence Kazys Lozoraitis / Sud. Giedrė Jankevičiūtė. – V., 2008).

Kiekvienas autorius apie savo herojų rašo, žvelgdamas į jį per savo vertybių prizmę, ieškodamas jame savo lūkesčius ir svajones labiausiai atitinkantį idealą, kurio reikia siekti ir pagal kurį galėtumei ir save matuoti. Man ambasadorius Stasys Lozoraitis – tai tikro lietuvių, pasišventusio tarnavimui jo Tėvynei Lietuvai ir ypatingai daug nuveikusių jos labai ištikimiausias pavyzdys, sektinas visiems mūsų tautiečiams, dabar, beje, apimtiems aukso karštinės ir tūkstančiais traukiantiesiems į pasaulį ieškoti savų eldoradų.

Stasys Lozoraitis gimė 1924 m. rugpjūčio 2 d Berlyne Lietuvos diplomatinės tarnybos pradininko, vėliau ir Lietuvos diplomatinės tarnybos šefo užsienyje, ambasadoriaus Stasio Lozoraičio (vtresniojo) šeimoje. 1935-1939 metais mokėsi Kaune, Marijos Pečkauskaitės gimnazijoje. 1939 metais jo tėvui, Lietuvos Vyriausybės deleguotam dirbti Lietuvos pasiuntiniu Italijoje, kartu su visa šeima išvyko į Romą. Ten Stasys Lozoraitis (jaunesnysis) lankė ir baigė vokiečių gimnaziją ir 1943 metais pradėjo dirbti Lietuvos pasiuntinybėje prie Šventojo Sosto, pradžioje ataše, nuo 1952 metų pirmojo sekretoriaus pareigose. 1944-1948 metais baigė teisės studijas Romos universitete. Nuo 1970 metų birželio 15 d. ėjo Lietuvos atstovo prie Šventojo Sosto pareigas.

1988 metais Lietuvoje prasidėjus Atgimimo judėjimui Stasys Lozoraitis sutiko talkinti Lietuvos atstovui Vašingtone, o šiam pasitraukus, perėmė Lietuvos atstovybę Amerikoje.

JAV pripažinus Lietuvos nepriklausomą valstybę, atkurtą 1990 m. Kovo 11-osios Aktu, Stasys Lozoraitis 1990 m. kovo 24 d. tapo pirmuoju Nepriklausomos Lietuvos Respublikos ambasadoriumi JAV. Jam buvo suteikti ypatingojo Lietuvos pasiuntinio ir atstovo Lietuvai įgaliojimai tam atvejui, jeigu Lietuvos Aukščiausioji Taryba dėl Rusijos smurto ir agresijos negalėtų laisvai reikšti tautos valios. 1992 metais jam buvo suteiktas Nepaprastojo ir įgaliojotojo ambasadoriaus JAV rangas. Kartu jis ėjo ir ambasadoriaus prie Šventojo Sosto pareigas (iki 1992 m. gegužės 2 d, kai šias pareigas perėmė jo brolis Kazimieras Lozoraitis).

1993 metais Stasys Lozoraitis kandidatavo Lietuvos Respublikos prezidento rinkimuose. Lietuvos Respublikos Seime jau tada šeiminkavo Algirdas Brazauskas ir jo vadovautas visas Komunistų partijos CK (po įžūlios ir melagingos Lietuvos komunistų partijos aršios rinkiminės kampanijos 1992 m. spalio mėn į Seimą buvo išrinkti net 23 okupacinio režimo laikų CK nariai). Naivu buvo tikėtis laimėti Prezidento rinkimuose. Ir, žinoma, Stasys Lozoraitis pralaimėjo Algirdui Brazauskui. Tačiau ir pralaimėjęs Stasys Lozoraitis savo dorumu, teisingumu ir Tėvynės meilės stiprumu, komunistams Lietuvoje, toleruojantiems tik melo ir neapykantos komunistinę religiją, buvo pavojingas, kaip moralinis pavyzdys Tautai. Tik pradėjus prezidentauti A Brazauskui, pirmoji, jau įsitvirtinusių komunistų Lietuvos valdžioje, keršto akcija Stasiui Lozoraičiui buvo jo atleidimas iš Lietuvos ambasadoriaus JAV pareigų. Į jo vietą buvo paskirtas aukštas KGB pareigūnas su slapyvardžiu „Maknys“. Tačiau ir šios keršto akcijos dar neužteko. 1994 m. birželio 13 d. Stasys Lozoraitis, rinkiminės kampanijos metu Lietuvoje buvęs sveikas, žvalus, energingas, visad linksmas, įveikęs sunkias rinkimines keliones su siaubingomis komunistų organizuotomis šmeižto akcijomis ir kitokiomis juodosiomis technologijomis, staigiai mirė nuo paslaptingos ligos. Iš ligoninės dingo ir visa jo ligos istorija. Pradėjęs sirguliuoti jau Lietuvoje, žurnalistų paklaustas, kas atsitiko, kad sutriko jo sveikata, jis atsakęs, kad „Draugystės“, kur jis buvo apgyvendintas, ir kur viešbučio savininkė jau buvo tuometinio jo konkurento rinkimuose A. Brazausko meilužė K. Butrimienė, „kiaušiniai su majonezu jį išmušė iš koto!“

1999 m. birželio 15 d. jo palaikai buvo perlaidoti Lietuvos panteone Petrašiūnuose.

Stasio Lozoraičio gyvenimas buvo kryptingas, siekiant ir tikint, kad ateis toks laikas, kad Lietuva taps laisva ir nepriklausoma. Tam jis visą gyvenimą ruošėsi, mokėsi ir stengėsi įgyti kvalifikaciją, kuri galėtų geriausiai pasitarnauti jo Tėvynei, jos laisvės bylai. Kaip ir pokario Lietuvos partizanai, jis jautė atsakomybę už savo Tautą ir savo Valstybę, gyveno ir veikė taip, tarsi Lietuvos likimas ir nuo jo priklausytų.

Kaip ir visos didžiosios Asmenybės jis mažai dėmesio skyrė savo asmeniniams reikalams. Kiekviena minutė jis buvo pasiruošęs stoti į mūšį už Lietuvą, kai kalba eidavo apie jo Tėvynės garbę ir orumą, jos ateitį. Lietuvos laisve ir nepriklausomybe niekada nenustojo tikėti. Kai Lietuvai išmušė lemtinga jos istorijos valanda, susidarė palankios geopolitinės sąlygos atgauti nepriklausomybę, jis, kaip ir prof. Vytautas Landsbergis, išgirdo LAIKO ir LEMTINGO MOMENTO šauksmą ir jau nuo 1989 metų sausio įsijungė į aktyvią Lietuvos išsilaisvinimo iš rusų okupacijos kovą.

1989 m. sausio mėnesį jis Lietuvos ambasadoje Vašingtone surengė Lietuvos diplomatų užsienyje posėdį, kuriame dalyvavo tuometinis Lietuvos diplomatijos užsienyje šefas S.A. Bačkis, Lietuvos gen. konsulas Niujorke A. Simutis, Lietuvos Garbės gen. konsulas Los Andžele V. Čekanauskas, Lietuvos Garbės gen. konsulas Čikagoje V. Kleiza, Lietuvos Garbės konsulas Toronte H. Lapas, kuriame buvo apsvarstyta politinė situacija Lietuvoje, Sąjūdžio veikla ir jo įtaka Lietuvos nepriklausomybės bylai. Vėliau jo organizuotuose dar keliuose posėdžiuose su Lietuvos diplomatais užsienyje buvo apsvarstytos paramos Lietuvai galimybės, jai jau einant kovos už nepriklausomybę keliu (Vytautas Landsbergis Pusbrolis Motiejus. – V., 2002. – P. 39).

Tuo pat metu Stasys Lozoraitis kartu su kitais Lietuvos diplomatais susisiekė su Estijos ir Latvijos diplomatais užsienyje ir keliuose posėdžiuose apsvarstė išsivadavimo iš okupacijos visose Baltijos valstybėse galimybes. Su visais posėdžių svarstomais klausimais ir nutarimais per visų trijų Baltijos valstybių spaudą užsienyje buvo supažindinami tautiečiai, gyvenantys užsienyje, jie akinami prisijungti prie jų Tėvynių išsivadavimo iš okupacijos kovos.

1989 metų liepos 2 d. Stasio Lozoraičio kvietimu į JAV atvyko Lietuvos Sąjūdžio pirmininkas prof. Vytautas Landsbergis, kurio tos kelionės tikslas buvo, kaip jis suformulavo pats: „Šios kelionės tikslas yra padėti lietuviams amerikiečiams suprasti Sąjūdį, jo tikslus ir apskritai, kas vyksta Lietuvoje. Nors žmonės čia turi daug informacijos ir daugelis lankėsi Lietuvoje, o spauda ir videojuostos gerai nušvietė padėtį, aš įsivaizduoju, kad čia yra daugybė neatsakytų klausimų... Taigi, aš manau, kad mano buvimas čia, padės žmonėms geriau suprasti vykstančius procesus ir pagelbės užjūrių lietuviams, kurie to nuoširdžiai nori, prisidėti prie Lietuvos atgimimo“ (V. Landsbergis. Ten pat, p. 48).

Kaip knygoje rašo prof. Vytautas Landsbergis, tada jie su Stasiu Lozoraičiu aptarė veiksmų JAV ir Lietuvoje, siekiant Lietuvos nepriklausomybės, strategiją ir taktiką. Po to sekė šimtai S, Lozoraičio laiškų užsienio diplomatinėms tarnyboms ir kitoms oficialioms institucijoms, dešimtys renginių ir susitikimų su įvairių valstybių ambasadoriais, valstybės ir visuomenės veikėjais, žurnalistais, mokslininkais, kuriuose buvo kalbama apie Lietuvos okupaciją, jos gyvenimą okupacijoje ir išsivadavimo iš okupacijos galimybes, prašoma moralinės pagalbos, analizuojamos galimybės Lietuvos nepriklausomybei atgauti. Buvo rašomi dešimtys pranešimų spaudai, Amerikos radijui ir televizijai, daugybė Kovo 11-osios Akto formuluočių, derinimų faksu ir teletaipu.

Ir 1990 m. kovo 10 d. 23.04 val., kai Lietuvoje jau aušo Kovo 11-osios rytas, iš Vašingtono į Vilnių, į Aukščiausiąją Tarybą atėjo telefaksas Stasio Lozoraičio ProMemoria Vytautui Landsbergiui, kurioje buvo rašoma: „Man atrodo, kad šios naujosios Aukščiausiosios Tarybos sesijos tikslai yra du; galimai radikaliau atsiskirti nuo sovietų valdžios bei teisės struktūrų ir paskelbti, kad yra atstatomas Lietuvos valstybės suverenių galių vykdymas. Reikia tad atsikratyti LTSR Konstitucijos, kurios pritaikymas naujoms sąlygoms būtų sudėtingas ir ilgas procesas. Jokia valstybė nėra kelių dienų bėgyje paruošusi ir priėmusi naują konstituciją. Todėl ir mums nebus lengva išdiskutuoti naują pagrindinio įstatymo projektą ir jį priimti. Ypač, kad konstitucija liečia visus gyvenimo aspektus. O po 50 metų sovietinės okupacijos, dėl lengvai suprantamų priežasčių, prie iki okupacijos veikusių įstatymų neįmanoma grįžti. Todėl reikia šioje sesijoje greit priimti laikiną Pagrindinį Įstatymą ir eventualiai nustatyti jo galiojimo ribą. Tokiu būdu visi žinos, kad kalbamas provizorinis įstatymas bus, sakykim, po pusės metų diskutuojamas, taisomas, perrašomas. Palanki tarptautinė padėtis reikalauja, kad mes ja pasinaudotume ir paskelbtume Lietuvos valstybės suverenių galių vykdymo atstatymą. Šitokiu būdu mes labai sustiprinsime mūsų valstybės nepriklausomybės bylą ir gausime jai reikiamos paramos...“ (V. Landsbergis. Ten pat, p. 99). *Pro Memorijoje* buvo užrašyta data 1990 03 11. Ją prof. Vytautas Landsbergis suprato, kaip tikslą.

Ir jį realizavo 1990 m. Kovo 11-ąją, iškilmingame Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo posėdyje, paskelbę Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės atstatymo Aktą. Taigi Lietuvos valstybė buvo atkurta bendromis Lietuvos ir Amerikos lietuvių pastangomis. Okupacija baigėsi. Prasidėjo sunkus suverenių valstybės kūrimo kelias.

Išliko Stasio Lozoraičio kalba, kuria jis kreipėsi į Lietuvos jaunimą Vasario 16-osios proga tokiais žodžiais: „Kreipiuosi į jaunąsias kartas: jums yra duota nepaprasta istorinė proga statyti mūsų valstybę, jos struktūras. Demokratija yra pati svarbiausia valstybinės sistemos forma. Ji reikalauja kantrybės, tolerancijos. Tačiau ji, tik tai ji, leidžia žmogui pilnai pasireikšti, tapti pilnateisiu, kūrybingu visuomenės nariu. Taigi, stiprinkit ją, gerbkite ją. Ir neužmirškite, kad valstybė neturi būti tikti ekonominių interesų globėja. Ne Ji turi būti dvasinių vertybių puoselėtoja. Kitaip ji nudžiūsta kaip toji medžio šaka“ (V. Landsbergis V. Ten pat, p. 82).

Neišgirdome. Nepaklausėme. Ignoravome. Neišrinkome doro ir išmintingo žmogaus Prezidentu. Dabar gyventume ne blogiai, negu švedai, danai, britai ir vokiečiai. Buvome jo neverti. Iki jo nepriaugę. Pasirinkome kitą, pagal savo sugedimo laipsnį, įkūnijusi mūsų pačių nedorybes. Nepanorome vaduotis iš pavergto proto vergijos. Todėl ir turime dabar tai, ką turime: daugiausia milijonierių, buvusių okupacinio režimo nomenklatūrininkų, ir didžiausią skurdą Europoje.

1999 m. birželio 15 d. perlaidojant Lietuvos ambasadoriaus Stasio Lozoraičio palaikus Petrašiūnuose, prof. Vytautas Landsbergis, tada dar LR Seimo pirmininkas, atsisveikindamas su juo, tarė: „Žmogus yra tai, kuo jis gyvena, ko siekia, kuo tiki. Stasys Lozoraitis įkūnijo labai aiškų vieningumą, kuo jis gyveno, kuo tikėjo. Tai Lietuvos idėja, Lietuvos prisikėlimas ir Lietuvos valstybė. Jis yra nepaprastai daug padaręs, kad Lietuva atgimtų, prisikeltų ir būtų vėl nepriklausoma, ir iki paskutinio atodūsiu jis tarnavo Lietuvos valstybei. Jo paskutiniai žodžiai šiame pasaulyje, apie kuriuos man paliudijo ponė Daniela, buvo „Saugokit sienas“ . Ir išskeliavo. Šią valandą ir aš paliudysiu, kad Stasys Lozoraitis buvo vienas pagrindinių

Ķovo 11-osios autoriņ. Dėkinga Lietuva tai supranta ir turi supraci dar daugiau, giliau ir amžinai. Šiandien sugrįžo garbingas Lietuvos sūnus. Tebūnie jam lengva Lietuvos žemė" (Vytautas Landsbergis. Ten pat, p. 416).

2017-05-19

.